

A szellemi tulajdon

Kr.e. 700-tól Kr.u. 2000-ig – egy fogalom a mérlegen

HESSE, Carla

*HESSE, Carla: The rise of intellectual property, 700 B.C. – A.D. 2000: an idea in the balance. = Daedalus, 2002. Spring, 26–45. p. tanulmányát, a szerző és az MIT Press részéről Christina Ellas hozzájárulásával BÁNHEGYI Zsolt fordította.**

A szellemi tulajdon fogalma – hogy egy gondolatot birtokolni lehet – az európai felvilágosodás terméke. Csak akkor jelenhetett meg, amikor az emberek kezdték elhinni, hogy a tudás az érzékek kapuján keresztül az emberi elméből ered – és nem az ősi szövegek tanulmányozása révén feltáruuló isteni kinyilatkoztatásból. Akkoriban az ember már nem kizárólag az örök igazságok pusztá átörökítője volt, hanem új gondolatok alkotója, s ennek folyamánaképpen birtokosa is. A szellemi tulajdonjog, amellyel, hogy ízig-vérig modern fogalom, legalább három jogtudományi terület – a szerzői, a szabadalmi és a márkanévi – manifesztációja, melynek elemei a korai modern korban és szokásokban gyökereznek, és mindegyiknek megvan a maga sajátos, napjainkig tartó fejlődési iránya. Ezen elemek közül mindazonáltal a copyright, valamint a kontinentális jogban létező szerzői jog és irodalmi tulajdon egymást kiegészítő

konceptuális képezik a szellemi tulajdon magját – és ez a jelen vizsgálat tárgya. Ezen a területen valósult meg a 18. században, hogy a „gondolatok” és a „tulajdon” fogalma először lépett érintkezésbe egymással és először teremtődött jogi kapcsolat közöttük. És ugyancsak ekkor és itt, a kezdet kezdetén történt, hogy a gondolatok tulajdonjogának pusztá feltételezése a legélesebb bírálatban részesült –, s ez tart a mai napig.

A régi görög világ számos szövegéhez hasonlóan Hésziodosz: *Az istenek születése* c. műve ezekkel a szavakkal kezdődik: „Kezdjük a dalt immár Helikon Múzsái nevével!” (Trencsényi-Waldapfel Imre ford.) A költő az istenek szavait mondja fel, nem a saját alkotását. A tudás, valamint annak képessége, hogy azt az emberek számára nyilvánvalóvá tegyék, az akkori felfogás szerint ajándék volt, amelyet a múzsák adtak a költőnek. Ettől eltérő Platón felfogása, aki úgy vélte, hogy a gondolatok születéstől fogva az

* Carla Hesse a University of California (Berkeley) történelem professzora. Kutatási témája a politikai erőszak jogi és kulturális vonatkozásai (French Terror of 1793–1794). Szerzője a „Publishing and cultural politics in revolutionary Paris” (1991) és a „The other enlightenment: how French women became modern” (2003) c. műveknek.

elmében vannak, ahová korábbi lelkekből költöztek át. A régi görögök nem úgy gondoltak a tudásra, mint amit birtokolni vagy eladni lehet. Egy írónak fizethetünk tiszteletdíjat a munkájáért, egy szerzőt díjjal jutalmazhatunk teljesítményéért, de az istenek ajándéka ingyen érkezik. S ezért az ősi akadémiák könyvtárait sosem adták el, hanem ajándékba átadták a tanár legmértöbb tanítványának. Szókratész is megvetette a szofistákat, amiért a tudásukért pénzt kértek.

A modernitást megelőző történelmi időszakok nagy civilizációi – a kínai, az iszlám, a zsidó és a keresztény – szembeötlően egységesek abban, hogy mindegyik kultúrából hiányzik a gondolatoknak vagy azok kifejeződéseinek emberi tulajdonlására vonatkozó bármilyen elképzelés vagy az erre való utalás. A Kr. e. 5. században összeállított *Lun Yii*-ben, az *Analectákban*, a filozófus *Konfuciusz* így szól: „*Átadok inkább, mint alkotok; hiszek az Ősökben és szeretem őket.*” Egy kínai tudós nagyságának mércéje nem az újítás, hanem az a képesség, hogy az ősök, és végső soron az Isten bölcsességét társainál tökéletesebben és hűségesebben tudta közvetíteni és interpretálni. A bölcsesség a múltból jön, és a tudósok feladata az volt, hogy ezt feltárják, megőrizték és továbbadják. A konfuciuszi eszmerendszer megvetette a kereskedelmet, ennél fogva a haszonért való írást is. A szerzők mesterségüket saját maguk és mások erkölcsi jobbítása érdekében üzték. A hírnév, különösen a jövőendő nemzedékek tisztelete volt a jutalom, még ha esetenként a patrónusok világi ajándékokkal kedveskedtek is a hírnév alanyának.¹

Ez nem jelenti azt, hogy a régi *Kínában* egyáltalán nem kereskedtek könyvvel. Abban az országban, ahol a mozgatható nyomóelemes nyomtatást feltalálták, már a 11. században virágzott a könyvkereskedelem. Ennek ellenére a kínai szerzők nem rendelkeztek tulajdonjoggal publikált műveikre vonatkozóan. A könyvek tartalmát nem lehetett birtokolni. A szerző egyetlen általa használt egyedi kifejezést vagy fordulatot sem tekinthetett a sajátjának. Úgy tanították, hogy

a kínai betűk a természetből erednek és emberi lény nem sajátíthatja ki magának, másokat nem zárhat ki a használatukból. Csupán a „sápatag közeg”, a gondolatokat és kifejezéseket hordozó kézirat vagy nyomtatott könyv papírja és tintája lehetett adásvétel tárgya.²

A szellemi tulajdon fogalma az *iszlám országokban* sem létezett évszázadokon keresztül. Minden tudás Istentől eredt. A *Korán* volt az egyedüli nagy írás, amelyből minden egyéb tudás származott. Egy szöveg, amely Allah szavait testesítette meg, senkinek nem lehetett a tulajdona. Igaz persze, hogy a *Korán* hiteles jelentésének közvetítésére léteztek személyek, a nagy imámok, akik a legfontosabb templomok területén iskolákat létesítettek. Ám a *Korán* tudásának átörökítésében az elsődleges módszer a szóbeli fölolvasás, a recitálás volt a tanár által a diáknak, megszakítatlan láncban Mohamed-től a tanítványainak, majd e kiválasztott keveseken át tovább, nemzedékeken keresztül. Maga a 'Korán' szó recitálást, felolvasást jelent, s az előszó szóbeli átörökítése mindig is megelőzte az írott szó továbbadó szerepét. A könyv csupán egy eszköz, alacsonyrangú instrumentum, amely a szavak hűségesebb memorizálását segíti elő. A kéziratokat folyamatosan szembesítették a száj-hagyománnyal, hogy az előbbieket pontosságát és leszármazási pedigrijét igazolják. Az a muzulmán meggyőződés, hogy a szóbeli recitálás – és nem a leírt tartalom, átirat – őrzi jobban Isten szavát és tartotta tisztán generációkon keresztül, azzal a következménnyel járt, hogy a nyomtatás technológiája csak igen lassan terjedt el az iszlám országokban, és a Közel-Keleten csupán akkor kezdték széles körben alkalmazni, amikor a 19. században a tömegméretű újságnymtatás ott is megjelent.³

Igaz persze, hogy a jogi „szerzőség” bizonyos körvonala azért felbukkant az iszlám országok írásos műveltségében. A szellemi tulajdon fogalma azonban egyáltalán nem. Az imposztorság vagy csalás elleni *Sharia-törvényt* arra használták, hogy megakadályozzák egy nagy tanító re-

putációjának vagy tekintélyének az írásos szövegek hamis forrásközlésével történő jogtalan eltulajdonítását.⁴ A tanító azonban nem birto-kolta a könyvében kifejezett gondolatokat. Egy tolvaj, aki könyvet lopott, nem a lopásért járó szokásos büntetést – kézlevágást – kapta. Az izlám törvény felfogása szerint a tolvaj nem akarta a könyvet mint papírt és tintát ellopni, hanem a könyvben lévő gondolatokat – és a papírral és tintával szemben a gondolatok nem voltak kézzel fogható birtoktárgyak.⁵

A zsidó-keresztény hagyományban hasonló felfogás tükröződik a tudásról. Mózes a törvényt Jahvétól kapta, és szabadon közvetítette azt a befogadására kiválasztott népnek. Az Újszövetség a tudás fogalmát mint Isten ajándékát szentesítette – Máté evangéliumának (10:8) passzusában ugyanis Jézus tanítványainak ezt parancsolja: „*Ingyen vettétek, ingyen adjátok*” (Károli-féle fordítás). [„*Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok*” (Szent István Társulat kiadása)]. Középkori teológusok ezt a szöveghelyet a kánonjogba emelték így: „*Scientia Donum Dei Est, Unde Vendi Non Potest*” (A tudás ajándék Istentől, tehát nem lehet eladni.)

Aki olyasmit adott el, ami Istené, a szimónia bűnébe esett. Egyetemi professzorok, jogászok, bírók, és orvosok ily módon figyelmeztetést kaptak, hogy ne számítsanak föl díjat szolgálataikért, bár kaphattak ajándékot hálából azért a bölcsességért, amit továbbadtak.⁶

Valójában az ajándékadás nyelvezete a premodern időszakban a tudáscsere valamennyi formáját áthatotta. Ennek legerőteljesebb megjelenése a könyvek ajánlási bevezetője, amelyen keresztül a szerző támogatást keresett művének szimbolikus felajánlásáért cserébe. Így – bár a 15. században a könyvek adásvétele egyre nőtt a nyomtatás megjelenése után Európában, s bár az írók maguk kezdték profitért eladni kézírataikat a nyomdászoknak – a könyvnek megmaradt egy olyan dimenziója, a spirituális örökség, amely a piaci viszonyok hatásától elérhetetlen távolságra esett.⁷ A szerző jogot formálhatott az általa lét-

rehozott kézíratra, a nyomdász pedig az általa kinyomtatott könyvre, ám egyikük sem formálhatott jogot a benne rejlő tartalomra.

A reneszánsz kor addig ismeretlen társadalmi magasságokba emelte a költőt, a feltalálót és a művészt, ám ’géniuszukat’ még mindig isteni inspirációnak tulajdonították, és nem szellemi képességük vagy evilági erőfeszítésük pusztá termékének.

A 16. században *Luther Márton* öntudatosan hirdethette a nyomdászoknak szóló tanításában: „*Szabadon kaptam, szabadon adom oda, semmit nem kérek cserébe*”. A 18. század közepén még mindig egyeduralkodó volt az a felfogás, hogy az író Isten szolgálólánya. *Alexander Pope* 1711-ben a költőt nem annyira új igazságok feltalálójának, hanem inkább a hagyományos igazságok reprodukálójának tekinti, s *Goethe* joggal írhatta a korai 18. század német költőiről, hogy „*a költői munkák előállítását valamiféle szent dolognak tartották. Az szinte szimóniának számított, ha valaki költeményéért fizetséget kért vagy fogadott el*”.

Ez a teológiai alapra támaszkodó erkölcsi ellenérzés a gondolatok alkotásához és átviteléhez kapcsolódó egyéni profitmotívummal szemben általános felfogás maradt az USA-ban a 19. század közepéig. *Francis Wayland*, a Brown Egyetem elnöke az 1830-as években azt írta *Az erkölcsstan elemei* című főiskolai tankönyvében, hogy a géniuszt a tulajdonos nem saját javára kapja, hanem mások hasznára.⁸ S a grandiózus intellektus, *George Bancroft* egy hégeli csavart tett hozzá a keresztény tradícióhoz, amikor 1855-ben így írt: „*Minden forma, amelyet a művész keze valaha is teremtett, először az értelem valamely koncepciójaként, gondolataként születik meg, a természetes képességből, amely nem kizárólag a művész sajátja, hanem az emberé. Az értelem univerzális tulajdonná válik; a poéma, amit Angliában adtak ki, az Erie-tó partján vagy a Mississippi partján talál meghallgatásra...*”⁹

A gondolat magántulajdonának gyakorlatilag

teljes körű tilalma az újkort megelőzően nem azt jelenti természetesen, hogy a gondolatok szabadon áramlottak a premodern rezsimek között. Isten földi képviselőinek volt a dolga, hogy meghatározzák, az Istentől átsugárzott tudás mekkora része volt ténylegesen isteni eredetű, s hogy milyen széles körben és ki által kell egy ilyen tudást terjeszteni a királyságaikban, birodalmaikban, városaikban. Az uralkodók szövetséget kötöttek a vallási hatóságokkal, hogy ellenőrizhessék a gondolatok, a szellemi és technikai információk előállítását és körforgását birodalmukon belül. Az egész világon a korai modern korban kialakultak a publikálás előtti cenzúra rafináltan bonyolult rendszerei, az állam által bérbe adott monopóliumok a virágzó nyomdászat és kiadói szakma ellenőrzésére, valamint a királyi pátenstlevelek vagy privilégiumok által nyújtott kizárólagos monopóliumok a hivatalosan engedélyezett szövegek nyomtatására és kiadására. A technikai találmányokat egy ehhez hasonló, kizárólagos állami engedélyezési rendszer szabályozta.

Kínában már a Tang-dinasztia (618–907) idején törvény tiltotta az irodalom jelentős részének átírását és terjesztését, hogy védelmezze a császár előjogait és érdekeit. Az első ismert rendelet, amely a kiadást szabályozta, Wen-Csing császárhoz fűződik, amikor 835-ben tilalom alá vetette az almanachok magánkiadását. A nyomdaipar köré kiterjedt szabályozási apparátus alakult ki a Szung-dinasztia idején (960–1179), és hivatalos kormánykiadói házakat létesítettek a nagyobb városokban. Kizárólagos állami privilégiumokat vezettek be a szentitív tartalmú irodalom kategóriáira – asztrológiai táblázatokra, jóslásokra, dinasztia-történetekre, és a polgári közszolgálati vizsga irodalmára. A magánnyomdák regisztrálhattak egy munkát a császári tisztviselőknél, és kizárólagos jogot kaptak a nyomtatásra és értékesítésre. De a privilégium nem volt tulajdonjogi forma a szó modern értelmében. Kegye volt, amelyet a hatóságok kényük-kedvük szerint osztottak, és bármikor vissza is vonhattak.

A 18. századra a publikálás előtti – még a privát jellegű írásra is vonatkozó – cenzúra és engedélyezés átfogó rendszere alakult ki az egész császári Kínában.¹⁰

Az *európai monarchiák*, birodalmak és városállamok hasonló jogi és intézményes struktúrákat építettek ki az 1450-es évek új nyomdai technológiájára válaszul. Alig száz évvel később a reformáció szétszaggatta a nyugati keresztény világot. Az ideológiai megosztottság terjedésével a nyomtatott szó szabályozása intenzívebbé vált. Az uralkodók kereskedelmi monopóliumokat, vagy 'privilégiumokat' adományoztak az állami cenzúráért és ellenőrzésért cserébe. A legkorábbi európai kezdeményezés a Velencei Köztársaságban történt 1469-ban, ahol *Johann Speyer* a velencei területeken kizárólagos nyomtatási monopóliumot szerzett öt éves időtartamra.¹¹ A kizárólagos privilégium megadásának gyakorlata, egy adott városban való nyomtatás, egy adott szöveg, ill. szövegek adott kategóriájának (tankönyvek, jogi művek, latin szövegek stb.) kinyomtatása rohamosan terjedt Velencéből az olasz városállamokban, majd Franciaországban és Angliában is.

A folyamat jól követhető *Anglia* példáján. A könyvkereskedelemre vonatkozó privilégium első királyi adománya a „Király nyomdásza” cím megteremtése volt, amelyet 1504-ben egy bizonyos *William Facques* nyert el. Ez a pozíció kizárólagos jogot adott neki a királyi proklamációk, statútumok és más hivatalos dokumentumok kiadására. 1557-re az angol korona újjászervezte a Stationers' Company-t, a nyomdászok és kiadók céhét, és csaknem teljes monopóliumot adott neki a nyomtatás és könyvkiadás területén Londonban és az egész birodalomban egyaránt. 1559-ben a birodalmat szétbomlasztó vallási ellentétek elsimítására tett kísérletnek részeként I. Erzsébet kiadott egy rendeletet, amely szerint bármely szöveget kizárólag a korona által kinevezett cenzorok engedélyével lehetett kinyomtatni. A Stationers' Company az engedélyezett művekről regisztrációs jegyzéket

vezetett, és elvben a korona saját belátása szerint kiterjeszthette és visszavonhatta az engedélyt, vagy korlátozhatta tetszőleges időtartamra. Egy könyvből származó profithoz való jog nem a gondolatok tulajdonából fakadt, hanem egyedül a királyi „kegy” által kiadott „privilegiumból”.¹²

Az engedélyeket „bemásolták” a céh regisztrációs könyvébe, és hamarosan a céh tagjai ezeket kizárólagos jogként kezdték tekinteni egy adott „példány” (copy) kinyomtatására. Bár királyi előjog révén jöttek létre a példányjogok (‘copy rights’) – azokat a céh tagjai adták-vették, úgy kereskedtek vele, mint bármely örökös tulajdoni formával. Az 1570-es évekre a Stationers’ Company négy tagja ’pátenslevelek’ segítségével monopólium-ellenőrzést szerzett, s ennek révén örökös tulajdonjogot formált a legjovendelmezőbb nyomtatott könyvekre: *Christopher Barker*, a Királynő nyomdása ellenőrizte a Biblia, az Újszövetség és az Imádságoskönyv (Book of Common Prayer) fölötti jogokat, minden státútum, proklamáció és más hivatalos dokumentum jogát; *William Serres*nek monopóliuma volt a magánimakönyvekre, a bevezető alapvetésekre, tankönyvekre; *Richard Tottel*nek a közjogi szövegek fölött volt monopóliuma; *John Day*nek pedig az ábécés könyvek, a katekizmusok és a rimes zsoltaóroskönyvek fölött.

A királyi privilegiumokban gyökerező monopóliumokra támaszkodva kiépültek a nagy kiadóirodalmak: hasonló folyamat zajlott le az egész keresztény Európában. A 17. század közepére a párizsi könyvkiadók és nyomdászok céhe, csakúgy, mint fivéreiké Londonban, kihasználta a királyi udvarhoz való stratégiai közelségét, hogy monopóliumot szerezzen a legértékesebb ősi és vallásos szövegek és az akkori kor legjovendelmezőbb publikációi fölött.¹³ A több mint háromszáz német fejedelemség és városállam mindegyike saját rendszert fejlesztett ki, hogy cenzúrázza a könyveket, szétossza a privilegiumokat, és szabályozza a céheket.

Egy szerző eladta a kéziratát egy engedéllyel

rendelkező kiadó számára egyszeri díjért, de a valódi materiális jutalom a könyv összeállításáért a várt királyi vagy főúri patrónusságból eredt, amely közvetetten visszaháramlott az íróra a kiadványából. A szerzők nem tudták publikálni saját műveiket, és hacsak nem kaptak előjogot, privilegiumot saját nevükre, könyveik eladásának profitjából nem részesültek. Ez mind a kiadóhoz vándorolt. A szövegekre, technikai találmányokra és az azokat reprodukáló eszközökre vonatkozó, államilag engedélyezett monopóliumok sikeresen egyesítették a kiadók, nyomdászok és más technikai vállalkozók kereskedelmi érdekeit az abszolutista állam ideológiai szűkségeivel, hogy ellenőrizhessék a tudást, amely birodalmukban áramlott és szétsugárzott.

A korai modern világban a nyomdászat és kiadás így először az államilag engedélyezett monopóliumok rendszerén keresztül jött létre, amelyet vallási ideológiák szankcionáltak, s amelyek említést se tettek a szellemi tulajdonjogokról. A tudás és a politikai legitimitáció uralkodó teóriái az ilyen jogokat elképzelhetetlenné tették.

Az 1700-as években Európa kulturális élete drámai átalakuláson ment át. Az intenzív olvasásról az extenzív olvasásra való áttérés és a középosztályi olvasóközönség kialakulása a 18. században a nyomdaipar robbanásához vezetett. Angliában az éves könyvtermelés a 18. század folyamán hozzávetőlegesen négyszeresére emelkedett. Franciaországban is jelentősen megnőtt az írni-olvasni tudás és a modern világi irodalom iránti igény. A változás mindenhol érezhető volt. 1747-ben *Johann Georg Sulzer* még azért siránkozott Berlinben, hogy „a nagyközönség igen keveset olvas”, fél évszázaddal később *Immanuel Kant* egy átalakult irodalmi világról ad számot: „A szüntelen olvasás mára csaknem nélkülözhetetlen és általános életfeltétellé vált.” Kant megjegyzését mások is megerősítették: „Az emberek még olyan helyeken is olvasnak, ahol húsz évvel ezelőtt senki nem gondolt a könyvekre; nemcsak a tudós, hanem a városi polgár, meg a kézműves iparosember is élesíti

az elméjét olyan témákkal, amelyek meditálásra adnak lehetőséget.” A 18. század első felében a növekvő írástudás és egy nagy középosztálybeli olvasóközönség korábban soha nem látott feszültséget okozott a kiadási rendszerben, amely azon az elképzelésen alapult, hogy van egy fix mennyiségű isteni vagy ősi tudás, amit meg kell ismerni, át kell adni, és értelmezni kell.¹⁴

Ezek a fejlemények hatalmas súllyal nehezettek a szerzőség hagyományos elképzeléseire. A nyomtatott anyag, és különösen a korabeli világi irodalom (regények, színházi művek, különféle önképző segédkönyvek) iránti kiszélesedett igény egyre több fiatal férfit (és nőt) csábított arra, hogy író legyen. Ezek már új típusú írók voltak, akik inkább közönségük kereskedelmi potenciálja felé, mint az örök dicsőség felé orientálódtak. Először a 18. században fordult elő, hogy olyan írók, mint *Daniel Defoe* Angliában, *Denis Diderot* Franciaországban, vagy *Gotthold Lessing* Németországban, már nem a gazdag patronálásból, hanem saját tolluk hasznából kezdtek élni. És nem meglepő, hogy termékeikért jobb és jövedelmezőbb kompenzációt kezdtek követelni. A korábbi szemlélet, hogy egy fix „honorarium” vagy tiszteletdíj elegendő jutalom egy kézirat megalkotásáért, átadta a helyét annak a merészebb álláspontnak, hogy a szerző részt érdemel a profitból, amely alkotó munkája nyomán keletkezett.

A szerzők ahelyett, hogy eladják a kéziratot a kiadónak, egyre inkább egyetlen kiadásra szóló jogot igyekeztek eladni. A világi szerzők egyre gyakrabban saját művük alkotójaként, és nem Isten örök igazságainak pusztá közvetítőjeként kezdtek föllépni. Alkotásuk saját tulajdonuk, amely jogi védelem alá esik, és éppúgy örökölhető vagy értékesíthető, mint a tulajdon bármely formája. *Daniel Defoe* 1710-ben ezt írta: „*Egy könyv a Szerző tulajdona, invencióinak gyermeke, elméjének porontya, ha eladja a tulajdonát, akkor a vásárló jogává válik.*” Ily módon a szerzők deklarálni kezdték, hogy munkájuk saját tulajdonuk, amely szerződés révén átruházható

másokra, ha a szerző úgy kívánja, de a szerző többé nem kényszerülhet kézírata eladására csak azért, hogy az nyomtatásban megjelenhessen.

A nyomtatott művek iránti növekvő közígény az irodalmi kalózkodás gyakorlatában is robbanásszerű bővülést eredményezett. A kielégítetlen piaci igény, az örökös kiadói privilégiumok okozta mesterségesen magas könyvárak hatására a kevésbé lelkiismeretes nyomdászok és könyvkereskedők egész Európában a legkelendőbb és legjövödelmezőbb művekre vonatkozó privilégiumokat egyre kevésbé vették tekintetbe. Az olcsó reprintek, utánnomások, amelyeket leggyakrabban a nemzeti határokon túl, vagy kisebb vidéki városokban állítottak elő, elárasztották a városi piacokat. A kalózkiaadók a közérdek képviselőiként sikerrel léptek fel, szemben a könyvcéhek monopolista tagjaival. Úgy érveltek: miért legyen bármely kiadónak kizárólagos joga egy olyan műhöz, amelynek szerzője vagy örökösei már rég nem élnek, sőt, olyan művekhez, amelyeket a könyvnyomtatás feltalálása előtt hoztak létre? Nem nagyobb jó-e az, ha felvilágosító, tudásterjesztő műveket széles körben, alacsony áron elérhetővé teszünk, és ezzel a kiadók önös érdekeit kioltjuk?

A 18. század közepére a kiadás hagyományos rendszere már romokban állt. Először Angliában, azután Franciaországban és Németországban is, minden rendű és rangú párt a könyvkereskedelem megrendezésének a reformját tűzte zászlajára. Az olvasók olcsóbb könyveket akartak. A kormányzati törvényalkotók a műveltebb néposztály kialakulásának ösztönzésével igyekeztek fokozni a kereskedelmet. Külföldi és vidéki kiadók, különösen Skóciában, Svájcban és a kisebb francia városokban, tiltakoztak a londoni és párizsi könyvcéhek örökös tulajdonjoga ellen, amelyet a legjövödelmezőbb könyvek esetében birtokoltak. A szerzők azt akarták, hogy az alkotásukra vonatkozó tulajdonjogokat abszolútnak és örökösnek ismerjék el. Ugyanakkor a privilegizált céhes kiadók, különösen a hamburgi, lipcsei, frankfurti, londoni és párizsi kiadók is azt

remélték, hogy hagyományos előjogaikat örökös tulajdonjognak fogják elismerni, amelyet a kalózkodok ellen a bíróságon meg lehet védeni.

Az egymással viaskodó érdekek ütközése egy sor új kérdést vetett fel. Vajon a gondolat, az eszme tényleg Isten ajándéka, ahogy a hagyományos hatóságok állítják, vagy azok tulajdona, akik a gondolatokat megfogalmazzák, ahogy a szerzők vélik? Vajon a „privilégium” „kegy”, vagy egy előzetes természeti tulajdonjog ratifikációja? Milyen alapon nyirbálhatják meg vagy erősíthetik meg a nemzetek és városok kormányai a hagyományos privilégiumokat? Lehet-e egy szekuláris alapvetést megfogalmazni a gondolatok közzétételének és terjesztésének a szabályozásához?

A kiadói ipar reformja Európában tehát a tudás alapjának és céljának újragondolásához vezetett. Egy sor európai gondolkodó vett részt a gondolatok eredetéről és természetéről szóló nevezetes vitában. Ennek eredményeképpen derült ki, hogy számos filozófiai, jelesül episztemológiai probléma áll az elsőre csupán egyszerű kereskedelempolitikainak látszó kérdés hátterében.

Egy befolyásos vélemény – vagyis hogy a szerzőnek természetes tulajdonjoga van a saját gondolatához – először Angliában fogalmazódott meg két kulcsszöveggel – *John Locke: Második értekezés a kormányzatról* (1690) és *Edward Young: Gondolatok az eredeti fogalmazásról* (1759) – kapcsolatban. Locke dolgozatában azt írja, hogy „minden embernek tulajdona saját személye. Ennek a 'valakinek' csak magához van joga. A teste verejtékének eredménye, a kezinek munkája – mondhatjuk – az övé.” Három generációval később Edward Young, a költő, a regényíró *Samuel Richardsont* segítségül hívva kijelenti, hogy a szerző nem pusztán a munkáját-erőfeszítését kölcsönzi a könyvnek, hanem annak tartalmát egész eredeti egyéniségével átítja. Young szerint a szerző munkája így egy feltalálónál magasabb rendű, a farmerénál még inkább, mivel a szerző nemcsak a természetten munkálkodik, hanem önmagából is előállít vala-

mit, ami egy egyedi személyiség letörölhetetlen bélyegét viseli. Míg a mechanikus találmányok szabadalmához lehet korlátokat kötni, a szellem produktumai azonban, amelyek a szerző személyiségét hordozzák, örökösen annak alkotójához tartoznak. A szellemi tulajdon, a 18. század találmánya, így robbant bele a világba, a legtisztább formájú valódi tulajdon igényével.

Young töprengései, ahogy előtte Locke-éi, a tudás elméletének szekularizálódásáról árulkodik. Ha minden tudás a természettel kapcsolatban álló érzékekből ered, ahogy Locke az *Értekezés az emberi értelemről* c. (1689) művében érvel, nem marad szerep az isteni reveláció számára. Locke világi episztemológiájában az inspiráció belsővé válik és mint kognitív cselekedet új meghatározást kap. Young pedig Locke tudáselméletét veszi kölcsön, hogy bizonyítsa: a kogníció az egyedi ész munkálkodásaiból sugárik szét. Az egyéni személyiség lépett a tudás mennyei forrásra, Isten helyére.

Az új brit tudásmagyarázatok nyomban terjedni kezdtek a kontinensen. Young művét sietve lefordították németre, és az eredeti angliai megjelenése után két éven belül két német kiadás is volt. Időközben Locke és Young Franciaországban is nagy befolyásra tett szert. 1726-ban pl. *D'Héricourt*, a francia jogtudós, Locke kritikai okfejtésével érvelt a bíróságon a szerzőknek járó örökös könyvprivilégiumok érdekében, kijelentve, hogy az ész produktumai „az egyén saját munkájának gyümölcsei, amelyről akarata szerint tetszőlegesen rendelkezhet” – mégpedig örökösen. Valaki úgy birtokolja a gondolatait, ahogy a saját földjét saját munkájával műveli meg. *D'Héricourt* végül arra a következtetésre jut, hogy a királyi könyvprivilégium nem csupán a király által adományozott kegy, amelyet a király tetszése szerint adományoz és visszavon, hanem inkább egy megelőző természeti tulajdonjog megerősítése, amelyet a szerző erőfeszítése biztosít.¹⁵ A szerző eladhatja, vagy meg is tarthatja magának ezeket a jogokat. Amint eladja azonban, a jogok a kiadóhoz kerülnek örökre.

Ugyanezt az érvet ismételte Denis Diderot 1763-ban, miután a párizsi könyves céh megbízta azal, hogy írja meg a *Levél a könyvkereskedelemtől* c. eszme-futtatást. Diderot szavaiban Locke és Young visszhangzik: „*A gazdagság mely formája tartozik az emberhez, ha nem az ész munkája [...], ha nem a saját gondolatai [...] a legbecesebb része, amely soha sem pusztul el, amely halhatatlanná teszi? Milyen összehasonlítás lehet az ember, az ember legbensőbb lényege, a lelke, és a mező, a fa, a lugas között, amelyet a természet mindenkinek egyformán följajánlott a kezdet kezdetén, és amelyet az egyén megművelés révén kisajátított?*”¹⁶

Younghoz hasonlóan Diderot úgy érvel, hogy az ész produktumai egyénibb mértékben az alkotójuk tulajdona, mint a föld, amelyet művelés révén tesz sajátjává. Az irodalmi tulajdon ezért még kevésbé van kitéve a társadalmi szabályozásnak, mint a föld. Gotthold Lessing, a német felvilágosodás legnagyobb írója volt az, aki a szerző személyiségéhez mint a gondolatok tulajdonjogának forrásához kötődő elméletet részleteiben kidolgozta. 1772-ben született, *Élni és élni hagyni* c. esszéjében Lessing a német könyvkereskedelem újrászervezését javasolta, amely a régi rendszer gyökeres tagadását jelentette. Élesen vitatta az írásból származó profit hagyományos tilalmát: „*Micsoda? Az írókat vádolják, hogy fantáziájának gyermekét megpróbálja minél jövedelmezőbbé tenni? Csak azért, mert ő a legnemesebb képességeivel dolgozik, nem élvezheti az elégedettséget, amelyet a legdurvább kétékezi munkás is élvez? [...] Szabadon kaptad, szabadon kell továbbadnod. Így gondolta nemes Luther [...] Luther, véleményem szerint, sok dologban kivétel.*”

Lessinggel kezdődően a német írók kitartóan követelték, hogy ismerjék el írásaikhoz kapcsolódó egyedi, örökös és sérthetetlen tulajdonjogukat. Egy nemzedékkel később *Johann Gottlieb Fichte*, filozófus és Kant tanítványa, még jobban leásott a kérdéskör mélyére. Fichte nehéz kérdést tett fel, ha az ész produktumai valóban

’tulajdonok’ lennének, akkor mi az anyagtalan tulajdon? Világos, hogy nem egyszerűen fizikai kéziratból áll, mivel a szerző vagy a kiadó többé nem mondhatja az ilyen objektumról hogy: unikális, egyetlen, amióta reprodukálták nyomtatás révén. Az irodalmi tulajdon nem birtokolta azt az egyetlen fizikai formát, amely más, valódi tulajdont jellemzett. De nem ez volt az egyetlen nehézség a gondolatok tulajdonjogával kapcsolatban. Végül is, sok ember meg tudta osztani egymás között ugyanazokat a gondolatokat, és intuitív módon igazságosnak tűnt, hogy a lehető legtöbb ember kifejezhesse szabadon ugyanazokat a gondolatokat, egymástól függetlenül.

A dilemma Fichte-féle megoldása széles körben támogatást élvezett. Hogy egy gondolatot mint egy darab tényleges tulajdont tekintsünk, vallja Fichte, valamilyen megkülönböztető jellemzővel kell felruházni, úgy, hogy megengedi egyetlen személynek, és csak neki, hogy magáénak ismerje el. Ez a jellemző, ahogy az 1791-es, *Az utánnomlás törvénytelen voltának bizonyítéka: érvéles és példabeszéd* c. művében Fichte állítja, nem magukban a gondolatokban gyökerezik, hanem abban az egyedi kifejezési „formában”, amelybe a szerző gondolatait beöltözteti. Amint egy könyv publikálásra kerül, a benne lévő gondolatok mindenkié lesznek, ám azok egyedi kifejezési formája a szerző kizárólagos tulajdona. Még azok a gondolatok, amelyek a levegőben lógnak, azok is tulajdoni darabbá válnak, azon az egyedi módon, ahogyan a szerző kifejezte magát. Fichte különbségtételei az anyagi és anyagtalan könyv, valamint a gondolatok tartalma és formája között, döntő jelentőségű lesz a copyright új elméletének megvalósításában, amely a gondolat kifejezése tulajdonának természetes jogán és nem a gondolat tulajdonának jogán alapul.¹⁷

Nem mindenki osztotta Fichte, Diderot és Edward Young lelkesedését a szellemi tulajdon születő fogalma iránt. Sokan a széles körű mozgalmat, amely a szerző tulajdonjogát akarta biztosítani, új metafizikaként tekintették, alig

leplezett kampánynak a könyvkiadói monopóliumok védelmében. Az 1770-es években egy buzgó német merkantilista még védelmébe is vette némely német könyvkiadó által üzött kalózkodást: „*A könyv nem egy ideális tárgy Papírból készült tákolmány, amire a gondolati szimbólumokat nyomtatják. A könyv nem tartalmaz gondolatokat. Ezeknek a szöveget megértő olvasónak az agyában kell keletkezniük. Olyan árucikk, amelyet kőkemény pénzért állítanak elő. Minden kormány kötelessége korlátozni, ahol lehet, ennek a gazdagságnak a kiáramlását, ennélfogva ösztönözni a külföldi műalkotások hazai reprodukálását.*”

1776-ban Condorcet, a francia matematikus és filozófus még erősebb fenntartásokat hangoztatott filozófiai – és kevésbé kereskedelmi – okokból. Diderot *Levél a könyvkereskedelemtől* c. esszéjére válaszul Condorcet vitatta a locke-i érvelést: „*Nem lehet összefüggés a gondolatok tulajdona és a föld tulajdona között, mely csupán egy embert szolgál. Az (irodalmi tulajdon) nem a természeti rendből eredeztetett és társadalmi erővel védett tulajdon; olyan tulajdon ez, amely magában a társadalomban gyökerezik. Nem valóságos jog, hanem privilégium.*” A gondolatok Condorcet szerint nem egyetlen ész alkotása. De nem is Isten ajándéka, amelyet a királyi fennhatóság szabályoz. A gondolatok természetben erednek és egyformán és egy időben mindenki számára elérhetők. A gondolatok lényegük szerint társadalmiak: nem egyedül az egyének hozzák létre, a kollektív tapasztalati folyamat gyümölcsei.

Condorcet nem látott társadalmi értéket abban, ha a gondolatok számára egyéni jogokat biztosítunk. Minthogy az igaz tudás objektív, a gondolatokra vonatkozó különféle igények nem áldoznak föl mást, mint a puszta stílust, amit Fichte „formának” nevezett. Condorcet mint természettudós nem sokat törődött az irodalmi szempontokkal, a stílussal. A stílus mindössze eltorzította a természet igazságait, és a gondolatok egyéniesítésének ösztönzése inkább a szép

fikciót és a személyes hasznot jelentette, mint a tudás és a közjó keresését. „*Egyes egyedül a kifejezések, és az egyéni nyelvhasználat esetében lehet privilégiumokról beszélni. Ez nem a dolgok veleje. Az ilyenféle privilégiumok, mint minden más, olyan kellemetlenségek, amelyek kevés kézbe koncentráva csökken az aktivitásuk. Se nem szükségesek, se nem hasznosak ..., egyszerűen igazságtalanok.*”

Amíg Diderot, Lessing és Fichte a romantikus eredetiséget ünnepelte, Condorcet a tudományos racionalizmus közirodalmi kultúráját igyekezett megalapozni. Condorcet úgy vélte, hogy a szerző tulajdonjogán nyugvó kiadási modellt fel kellene váltani a periodika-előfizetésekkel, mint pl. a *Journal des Savantes* esetében. Az emberek előfizethetnének a hasznos kiadványokra, a szerzőket mint egy nonprofit szervezet fizetett alkalmazottait, ill. szabadúszó íróit díjaznák. Ennél a javaslatánál még fontosabb, hogy Condorcet azt állítja, hogy ha az eszméket mint társadalmi kreációkat tulajdoni formaként tekintenénk, azt nem szabadna az individuális természeti jog alapján, hanem inkább egy tulajdon-alapú rendszer társadalmi hasznossága alapján tennünk. Condorcet így egy második, alternatív oszlopot emelt a szellemi tulajdon modern elméletének, a társadalmi utilitarizmust.

A felvilágosodás episztemológiáján, tudáselméletén belüli feszültség a könyvkereskedelem politikacsinalóit egy filozófiai dilemma szarván hagyta. A tudás a világban gyökerezik, avagy az észben? Milyen mértékben fedezi fel az ember a gondolatot, és milyen mértékben találja ki?

Condorcet úgy érvelt, hogy a tudás objektív, s így lényegében társadalmi jellegű, mindenkire tartozik. Diderot, Younggal, Lessinggel és Fichtével a gondolatokat szubjektívnek tekintette, amely az egyéni észben gyökerezik, és így a magántulajdon legsérthetlenebb formáját képezi.

E rivális filozófiai elméletekből kétféle jogi interpretáció alakult ki. Condorcet objektív idealista felfogását valló jogi gondolkodók az uti-

litarista doktrínát dolgozták ki, amely szerint a gondolatok nem lehetnek természetes tulajdonban, és hogy kizárólagos jogokat adni egyéneknek a kifejezésük egyedi formái kapcsán csak azzal indokolható, hogy egy ilyen elrendezés a legjobb jogi mechanizmus az új eszmék és gondolatok előállításának ösztönzéséhez és áttételéhez, egy kifejezett közjó. Ezzel szemben azok, akik Locke, Young, Diderot és a szubjektivista csoport érveit fogadták el, úgy érveltek, hogy a gondolatok örökös tulajdonához természetes jog tartozik, és annak a jognak a jogi elismerése egyszerűen egy univerzális természeti jog megerősítése. Az utilitarista álláspont értelmezése szerint tehát a közérdek a törvény legmagasabb célja, míg a természetjogi felfogás hívei szerint az egyéni alkotó szentsége legyen a törvényhozó iránymutató elve.

A 18. század folyamán minden európai ország jogi küzdelmek sorát élte át a tekintetben, hogy melyik elv érvényesüljön. A vita mindkét oldalán meggyökeresedett érdekek harcoltak a jogi előny megszerzéséért. Az angolok voltak az elsők, akik fölvetették a kérdést – először a Licenc-törvény (Licensing Act) 1695-ös lejárta után, amely szabályozta a könyvkereskedelmet és a cenzúrát. Azzal a céllal, hogy a publikálás előtti cenzúrának véget vessenek a publikálás előtti engedélykérés kötelezettségének eltörlésével, a parlament egyúttal az egész privilégiumrendszert megkérdőjelezte. Ha egy munka nem volt regisztrálva publikálás előtt, nem létezett mechanizmus, amely az irodalmi privilégiumokat a kalózkidadások ellen megvédte volna.

A Stationers' Company követelte, hogy hagyományos előjogait örökös tulajdonjogként ismerjék el, míg a kalózkidók ragaszkodtak ahhoz, hogy a törvény lejárta azt jelenti, hogy minden korábban kiadott mű most már szabadon másolható. A parlament végül is 1710-ben betöltötte a jogi vákuumot, amikor az ún. Anna-királynő törvénye (Statute of Anne) határozottan elválasztotta a cenzúra kérdését az irodalmi tulajdon kérdésétől. A statútum szerint a szerzők és azok, akik

egy kéziratot vásároltak a szerzőtől, kizárólagos jogot élveznek a mű kiadására tizennégy évig (az időtartam a mechanikai találmányok szabálmára megállapított időtartamból ered). Ezt a jogot még tizennégy évre meg lehetett hosszabbítani. De ez után az időszak után (tizennégy, ill. huszonnyolc év) a mű köztulajdonná vált és mindenkinek joga lett kiadni. Ennek eredményeképpen megszűnt az összes, klasszikus szövegekre vonatkozó monopólium, amelyet a Stationers' Company birtokolt. Valójában Anna törvénye, amelynek teljes címe: *Törvényjavaslat a tanulás ösztönzésére és a könyvpéldányok tulajdonának a jogos tulajdonosok részére történő biztosítására*, ingatag kompromisszumot jelentett a Stationers' Company és a szerzők természetes jogát vallók helyzete között és a kalózkidók és a „közérdek” támogatóinak helyzete között. Mondani se kell, egyik oldal sem volt teljesen elégedett a kompromisszummal. Az abban kodifikált ellentétes filozófiai álláspontok számtalan okot szolgáltatottak később a jogi csatározásokra. Egy sor per londoni kiadókat állított szembe külföldi vetélytársakkal – Tonson kontra Collins 1760-ban, a Millar kontra Taylor 1769-ben – amelyek folytán rövid ideig a gondolat egyedi kifejezésének örökös tulajdonjogát is elismerték. Ám a Donaldson kontra Becket-ügy 1774-ben visszafordította a döntést és szilárd brit törvénné emelte a gondolat egyedi kifejezésének korlátozott tulajdonjogának kompromisszumos felfogását. A Donaldson kontra Becket döntés két szempontból is mérföldkő volt. Először is *William Blackstone*-nak, a 18. századi Anglia legtekintélyesebb jogtudósának ellenkező véleménye ellenére megteremtette a tudás ösztönzését mint a könyveket szabályozó törvények legfőbb célját. Másodsor, bár a copyrightot a közjogban gyökerező természetes jogként ismerték el, a Donaldson kontra Becket döntés szerint a copyright gyakorlatilag a kormányzati törvényhozástól függött. Angliában a magasabb közjó utilitarista doktrínája felülírta a természetjogban gyökerező szellemi tulajdon felfogását.¹⁸

A korai Amerikában mind a természetjog, mind az utilitarista doktrína vita tárgya volt a brit gyarmatokon és a gyarmatok eltérően interpretálták törvényeik alapjának elméletét.¹⁹ Az Anna-féle törvény, ahogy a Donaldson kontra Becket döntést ratifikálták, az idevágó klauzulának az alapjává vált az 1787-es Szövetségi Alkotmányban. A Kongresszusnak hatalma van arra, hogy a Tudományt és a hasznos Művészetek haladását elősegítse, azzal, hogy korlátozott időtartamra a szerzőknek és a feltalálókknak kizárólagos jogot biztosít írásaikhoz és felfedezéseikhez. Ugyanakkor ez a cikkely lett az alapja az USA 1790. május 31-én kiadott copyright törvényének. A szerzőt vagy feltalálót olyan egyéenként ismerték el, akit saját gondolataihoz különleges jogcím fűz, de a közjó azt diktálta, hogy a jelzett jog korlátozott legyen. Amerikában, ahogy Angliában is, maradt egy állandó feszültség a közjogban gyökerező, az örökös copyrightot igénylő természetjogi érvelés és a törvényi korlátok között, amelyek kiüresítették, ám nem szüntették meg azokat az előzetes jogokat.

A francia jogi gondolkodásban meglévő hasonló feszültség számos bírósági csatát teremt. A 18. század elején a francia korona, amely azt remélte, hogy kompromisszumot kovácsol a párizsi kiadók és vidéki konkurenseik között, kijelentette, hogy a privilégium nem az örökös tulajdon adott formája, ahogy a párizsi kiadók állították, hanem kegy, amely az igazságra épül, ennek eredményeképp a privilégiumokat korlátozhatják, megújíthatják, sőt, vissza is vonhatják a király akaratából. Ez a döntés megengedte, hogy a korona tisztviselői, akik a könyvkereskedelmet irányították, jelentős mértékben újraország a privilégiumokat. Ez nem igazán ásta alá a párizsi könyvcéh monopóliumait, és kevéssé akadályozta meg a növekvő számú, vidéki és külföldi nyomdász által illegálisan előállított könyvárdatot.

1777-ben az egyre izmosabb kritikával szembenező francia korona kénytelen volt revideálni a privilégiumok rendszerét. Ugyan még nem

ismerte el az irodalmi tulajdon fogalmát, a király először adott a szerzőknek saját kategóriájú privilégiumokat (privileges d'auteur). Ezek az új privilégiumok örök időkre szóltak és örökölhetőek voltak, akár bármely más személyi tulajdon. Azonban, ahogy egy szerző eladott egy kéziratot egy kiadónak, a kiadó igényét tíz évre korlátozta, amelyet egyszer meg lehetett hosszabbítani. Ez azt jelentette, hogy a kiadó privilégiumai korlátozva lesznek ugyanakkor, amikor a szerzők számára korlátlan privilégiumokat adtak. Ahogy várható volt, a párizsi könyves céh fel volt háborodva, nem ismerte el az új törvényt és gyakorlatilag sztrájkolni kezdett a kormányhivatalnokokkal szemben egészen az 1789-es forradalomig.

A Forradalom mindent megváltoztatott. Kinyilvánították a nyomdai szabadságot, és az irodalmi privilégiumokat eltörölték. A könyvkereskedelem királyi adminisztrációját megszüntették, a párizsi könyvcéheket úgyszintén. A szerzőket most széles körben ünnepelték, nem mint egyéni alkotókat és birtokos egyéneket, hanem inkább mint polgári hősokeket, a nyilvános felvilágosodás szolgálóit.²⁰

Sieyes abbé, aki a francia könyvkereskedelmet világi alapokra kívánta helyezni, 1791-ben javasolta egy „Sajtószabadságról szóló törvény” elfogadását, amelyet Condorcet segítségével írt. Anna angol statútumához hasonlóan Sieyes törvénye elismerte a szerző szövegeit mint a tulajdon formáját, amely az alkotótól eredt és jogi védelemre formálhat jogot. Ugyanakkor a Sieyes-törvény tükrözte Condorcet közérdekkel kapcsolatos aggályait, hogy az irodalmi tulajdonra vonatkozó kizárólagos jogokat korlátozta a szerző élete végéig és még plusz tíz évig. A forradalmi Párizs forró légkörében a Sieyes által javasolt törvény senkit se elégített ki. Sok újságíró minden olyan törvényt elvetett, amely a szövegek szabad terjesztését korlátozni akarta. A forradalmi pamflettek elvetették a törvényjavaslatot, amelyben a diszkreditált feudális privilégiumok feléledését vélték felfedezni. Veterán

könyvkiadók ugyanakkor követelték korábbi jogaik és privilégiumaik helyreállítását.

Csak 1793-ban, miután a párizsi könyves céh már lobbi csoportként nem létezett, és a jakobinus hatalomátvétel már megtörtént, tudta a nemzeti konvenció elfogadni a Sieyes-törvény enyhén módosított változatát, amelyet most már úgy neveznek, hogy „A géniusz jogainak nyilatkozata”. Az 1793. július 19-i törvény lett az alapja minden későbbi irodalmi tulajdoni törvénynek Franciaországban. Ratifikálta a Sieyes által 1791-ben ajánlott kompromisszumos megállapodást és az 1774-es brit Donaldson kontra Becket döntéshez hasonlóan a korlátozott tulajdonjog fogalmát szentesítette – legelfogadhatóbb középútként a szerzők javadalmazása és a tudásöszönzés közérdekének védelme között. Ezekben az években sok német író és intellektüel követte nyomon a szellemi tulajdonról Franciaországban zajló vitát. Mivel 1870-ig egyesített német állam nem létezett, nem is volt központi hatóság a könyvkereskedelem szabályozására. Ennek ellenére számos német állam hozott a módosított Sieyes-törvényhez hasonló törvényt. 1794-ben pl. a legnagyobb német állam, Poroszország, revideálta teljes jogi rendszerét, hogy újra megerősítse a kiadók privilégiumait, de azért is, hogy hasonló privilégiumokat adjanak a szerzőknek is. A napóleoni időszak során, amikor a francia polgári törvénykezést sok német államra ráerőltették, több fejedelemség követte a francia modellt. Baden volt az első német állam, amely valódi copyrightot adott a szerzőknek (1806, 1810); a *Rechten des Urhebers* – szerzői jogok – kifejezést pedig először Bajorországban használták 1813-ban. A bécsi kongresszustól (1815) kezdve a szerzői jogokat növekvő mértékben és hasonló módon fogadták el a német törvénykezésben. Mindazonáltal egészen 1870-ig kellett várni arra, hogy a császári Németország a francia és az angol törvényhez hasonló, egyesített copyright törvényt fogadjon el.²¹

Nem véletlen, hogy az „intellectual property”

(szellemi tulajdon) angol kifejezés csak 1845-ben jelent meg az Oxford English Dictionary szerint. Addigra széles konszenzus alakult ki az-zal kapcsolatban, hogy egyensúlyt kell teremteni a szellemi tulajdon birtokosa és a közjó érdekei között: a szerzők és feltalálók hasznot húzhatnak a munkájukból és gondolataikból, ám csak korlátozott ideig.

De ezzel még nincs vége a történetnek. Mivel a szellemi tulajdont szabályozó modern törvények egy sor, nagyrészt bizonyítást még nem nyert, ellentmondásos filozófiai tételen alapulnak, ezek a törvények különösen sebezhetőek, nem utolsósorban a gondolatok és információk nemzeti határokon átnyúló, új terjesztési módszereinek növekvő száma miatt. Ennek eredményeképpen a szellemi tulajdon modern felfogása középpontjában álló filozófiai feszültségeket növekvően globális mértékben játsszák ki: átalakítják a privát jogok és a közérdek közötti egyensúlyt, sokszor gyökeresen új módon.

Az ipari forradalom nemzetközi piacot teremtett az irodalmi műveknek és a mechanikus találmányoknak – s ezzel új igényt is teremtett egy nemzetközi szellemi tulajdoni jogrendszer iránt. A 18. század közepére a francia rivalizálás a belga és svájci kiadókkal elvezetett az első nagyobb nemzetközi copyright megállapodáshoz. 1858-ban a *Victor Hugo* által összehívott *Szerzők és művészek kongresszusa* első ülését tartotta Brüsszelben abból a célból, hogy valódi nemzetközi alapra helyezték a szerzői jogok univerzális védelmét. Mivel ilyen univerzális rendszerről szóló megállapodást a kongresszus nem tudott kibocsátani, ehelyett meghirdette a nemzeti gondozás doktrínáját, amellyel minden nemzetet felszólítanak arra, hogy a hazai írók és feltalálók jogi védelmét terjesszék ki a külföldi írókra és feltalálókra is.

Egy generációval később, 1886-ban, egy Bernben tartott konferencia-sorozat vezetett az első nemzetközi copyright megállapodáshoz, amelyet tíz európai ország írt alá.²² A „nemzeti gondozás” doktrínája ellenére a copyright védelem

nemzetközivé váló folyamata megerősítette az univerzalista igényt a sérthetetlen természetes jogok védelme iránt az egyes országokban utilitarista felfogásból eredő törvényi korlátokkal szemben. Ez a váltás a jogi spektrumon belül a természeti jogok érvényesítésének irányába a magán-intellektuális tulajdoni jogok iránti igény folyamatos megerősödéséhez vezetett a közérdek doktrínájának rovására. Így a 19. és a 20. század folyamán a copyright-tulajdonosok magánigénye a kezdeti szerény, a szerző halála utáni 10–14 éves védelmi időről ismételtelen ki lett terjesztve a mai, a szerző halála után 50 és egyes esetekben 75 évre a legtöbb, liberális copyright-politikát folytató országban.

Látnivaló, hogy a copyright iránti álláspont nem az érdek nélküli jogtudományi reflexió terméke. A 19. századra világossá vált, hogy azok az országok, amelyek a szellemi tulajdon fő exportőrei voltak, mint Franciaország, Anglia vagy Németország, egyre inkább felkarolták a természetjogi doktrínát mint az univerzális erkölcsi és gazdasági jog elvét, ezzel lehetővé téve a szerzőknek, hogy ellenőrzést gyakoroljanak alkotásaik és találmányaik felett, és ezért ellenértéket kaphassanak. Ezzel ellentétben azok a fejlődő országok, amelyek az irodalmi és tudományos alkotások fő importőrjei, mint az Egyesült Államok és Oroszország, elutasították a nemzetközi szerződések aláírását és ragaszkodtak a copyright igények utilitarista felfogásához, s a szabályozást az egyes nemzeti jogi rendszerek törvényi megvalósulásaként képzelték el. A nemzetközi copyright megállapodások elutasításával a 19. század fejlődő országai egyszerűen eltulajdoníthatták a nagyobb gazdasági hatalmak ötleteit, irodalmi alkotásait és tudományos felfedezéseit.

Az *Egyesült Államok* példája jól illusztrálja a történeteket. Ahogy a szellemi tulajdon importőréből fő exportőrre fejlődött, a szellemi tulajdonra vonatkozó jogi doktrínái a jogi egyensúly objektivista-utilitarista oldaláról áthúzódtak az univerzalista természetjogi oldalra. A 19. szá-

zad elején az első nagy amerikai kiadóvállalatok New Yorkban, Philadelphiában és Bostonban fantasztikus vagyonokat gyűjtöttek brit írók jogosulatlan és ellentételezés nélküli kiadásából. Tevékenységüket azzal magyarázták, hogy az utilitarista felfogásból eredően a copyright törvényi jellegű és az amerikai közérdekhez igazodóan a nagy műveket a lehető legolcsóbb áron kell hozzáférhetővé tenni.²³ A Harper's Monthly pl. kizárólag a brit magazinok példányaiból készített jogosulatlan másolatokból állt. 1843-ban Dickens *Karácsonyi énekének* egy példánya hat centbe került az Egyesült Államokban, míg Angliában 2 dollár 50 centnyi pénzösszegért lehetett megvásárolni.²⁴ *Isaac G. Funk* tiszteletes, a Funk és Wagnalls alapítója, vagyonának alapjait Ernst Renan *Jézus élete* c. művének kalózkidadásából szerezte. Ezzel a nagy kiadói és nyomdai üzlettel szemben az 1830-as évekre mozgalom alakult ki a nemzetközi copyright-egyezmények amerikai elismertetése érdekében. A kezdeményezés élén főként a nativista, hazai amerikai kultúrát támogató amerikai írók és társmozgalmáraik álltak, akik úgy érezték, hogy a nemzetközi copyright nélkül a hazai szerzők nem tudnak versenyezni brit társaikkal az amerikai irodalmi piacon. Azal a retorikával éltek, hogy a szerzőknek univerzális természeti joguk van és hazafias alapon felhívást intéztek a Kongresszushoz, hogy az amerikai irodalom ösztönzése céljából vegye elejét a jogosulatlan brit szövegek olcsó reprintjeinek.

Nem meglepő, hogy a tekintélyes amerikai és angol írók ismételt petíciói ellenére a mozgalom sikertelen maradt az amerikai kiadói ipar intenzívebb, a közérdek nevében végzett lobbizásának köszönhetően. Így a philadelphiai Sherman & Johnson kiadó a következő tiltakozással fordult a szenátushoz és a képviselőházhoz 1842-ben: „Az angol irodalom teljes gazdagsága a miénk. Az angol szerzőség, mint az életfontosságú levegő, ingyen jut el országunkba, adózás nélkül, akadály nélkül, sőt fordítás szüksége nélkül, és a kérdés ez: adóztassuk-e meg, s így állítsunk aka-

*dályt a szellemi és morális fény terjedése elé? Építsünk-e gátat, hogy a tudás folyóinak áradását akadályozzuk?*²⁵

A tudás ott volt szabad prédaként, ha a kisajátítást meg lehetett indokolni a közjóra való hivatkozással. Condorcet radikális változata élt és virágzott Amerikában a 19. közepén. Az 1870-es évekre az amerikai vita erősen polarizálódott, élessé vált. Egyik oldalon a kereskedelmi protekcionizmus hívei, a nyomdász-szakszervezetek, a kiadó vállalatok, amelyek sorsa a brit irodalom tengerén folyamatosan gyakorolt kalózkodásban gyökerezett, a nemzetközi egyezmények ellen emelt szót. A másik oldalon a hazai szerzők szószólói szövetségre léptek a szabad kereskedelem és a nemzetközi copyright híveivel, és a szerzőség univerzális természeti jogát hangsúlyozták. A politikai mérleg serpenyőjén kritikus elmozdulás történt az 1880-as években, amikor a régebbi amerikai kiadók a keleti parton észrevették, hogy profitjuk csökken a tömeges, filléres kiadványokat piacra dobó kiadók új generációja miatt. Ezek az új kiadók a közép-nyugati államokban igencsak terjeszkedtek, a költségeiket csökkentették, növelték piacaikat. Ezzel a kihívással szemben a régebbi kiadók átdolgozták üzleti stratégiájukat és a szellemi tulajdonnal kapcsolatos felfogásukat. Most felismerték, hogy a kiadók új generációjánál jobb helyzetbe kerülnek, ha kizárólagos copyright szerződést kötnek a külföldi szerzőkkel, amelyek az Egyesült Államokon belül is érvényesek lennének.

A *Berni Egyezmény* aláírása 1886-ban újabb lökést adott a Harper's és a Scribner-féle nagyobb kiadók véleményváltozásának, akik felismerték, hogy a nemzetközi szerződés valamilyen formájához való amerikai csatlakozás előnnyel jár, legalábbis Angliával kapcsolatban. Amerikai teológusok, mint pl. Isaac Funk tiszteletes, most már lerántotta a leplet az „irodalmi kalózkodás nemzeti bűnéről” (amely egyébként, mint említettük, dúsgazdag embert csinált belőle a Jézus élete c. mű kalózkodása révén), amely a hetedik parancsolat megszegése.²⁶ És hangjuk a Kong-

resszus épületében visszhangzott. Bár a Kongresszus nem írta alá a berni egyezményt azon az alapon, hogy az amerikai jog nem ismeri el a szerző természetes jogát, 1891-ben végül a Kongresszus aláírt egy nemzetközi szerződést Angliával a kölcsönös copyright védelemről.

A 20. század hajnalára, ahogy Amerika a szellemi tulajdon nemzetközi kereskedelmében teljes fegyverzetű versenytársként és fő szellemi tulajdoni exportőrként lépett porondra, az amerikai jogi doktrína kezdett elmozdulni az alkotó személyiségének szentségéből fakadó unikális szerzői jogok elismerésének az irányába, és nem pusztán a kereskedelmi privilégiumok utilitarista célokra történő megadása, kiterjesztése volt mindez. A szellemi tulajdon egyéniség-elmélete már a 18. század óta jelen volt az angol-amerikai hagyományban, de a legfontosabb forrás ebben az elvi váltásban a *Justice Holmes* által írt Legfelső Bírósági döntés volt *Bleistein* kontra *Donaldson* (188 U.S. 239) 1903-ban.²⁷ A per a cirkuszi plakátokon felhasznált képek kereskedelmi reprodukciójáról szólt. *Donaldson*, az alperes érvelése szerint a képek annyira általános jellegűek voltak, hogy csekély eredetiséget tartalmaztak ahhoz, hogy copyright védelem alá tartozó művészi alkotásnak lehessen őket tekinteni. A *Holmes*-bírószak tétovázott, mondván, a törvényszéket nem lehet irodalmi vagy művészi kritikusok szerepébe kényszeríteni, azaz, egy mű művészi értékének megítélése nem lehet feladata, továbbá „*bármely alkotott kép egy individuumnak a természetre adott személyes reakciója. A személyiség mindig tartalmaz valami egyedit. A sajátosságot még a kézírásban is kifejezi, és egy igen szerény fokú művészetben is van valami lecsökkenthetetlen, ami egyetlen ember sajátja.*”

A *Holmes*-féle döntésen keresztül a szerzői eredetiség és természetes jogok retorikája – a felvilágosodás kori vita *Defoe*, *Diderot* és *Lessing* által képviselt oldala – utat talált az amerikai jogrendszerbe abban a pillanatban, amikor Amerika uralkodó, globális gazdasági hatalomként

kezdte Európa helyét átvenni. A 20. századi amerikai copyright törvény útja Bleistein kontra Donaldson esetétől a Berni Egyezményhez való 1988-as csatlakozáson keresztül az 1995-ös DMCA-ig (Digital Millennium Copyright Act) olyan történet, amely a szellemi tulajdon tulajdonosainak jogát folyamatosan erősítette a közhozzáférés és közérdek rovására.²⁸ Ebben a történetben a 18. századi szellemi tulajdoni törvény alapelveinek egyensúlya felbillen és eltávolodik a tudás ösztönzésének közhasznú céljától a magáncélú kereskedelmi haszon fokozása felé.

Az utilitarista érdekek és a szerzők természetes joga közötti feszültség az Egyesült Államok és Nyugat-Európán kívül más modernizálódó országban is előtérbe került. Azok a fejlődő országok, amelyek a kulturális javak és a technológia fő importőrei, a 19. századi Egyesült Államok helyzetében találják magukat. S a tendencia ezekben az országokban az, hogy ragaszkodnak ahhoz az utilitarista célhoz, hogy a nemzeti közérdek megelőzi az exportáló nemzetek által hangoztatott nemzetközi copyright, szabadalom és védjegy tulajdonához való természetes jog elismerését.

Oroszországban és Kínában a 18. század küzdelmei hasonló feltételek mellett zajlottak, bár más szereplőkkel. A teokratikus hatóság egy marxi keretrendszerű világi hatalomnak adta át a helyét, amely a Locke-féle elképzelésre támaszkodva azt vallotta, hogy az új elvek, gondolatok, elképzelések és találmányok, újítások az ész eredményei, amely a természeti erőforrásokon dolgozik. Ez vezetett a szellemi alkotás munkaelméletéhez, amely a marxista értékelmélet fogalmába jól beilleszthető volt. De Marx egy Condorcet-szerű csavart adott hozzá. Úgy érvelt, hogy a munka lényegében társadalmi, nem pedig egyéni jellegű, még a szellemi munka is, amikor az ész egyedül munkálkodik saját erőforrásaival. Korai kézírataiban Marx úgy gondolta, hogy ez azért volt, mert az alkotó egyén a társadalmi tapasztalat produktuma, annak a társadalomnak köszönheti létét és tudását, amely létrehozta. Mi-

vel természetes erőforrásokkal dolgozik, amely mindenkire tartozik, szellemi munkája is társadalmi meghatározottságú, ezáltal annak termékei az egész társadalomhoz tartoznak. A nép, a forradalmi munkásállam formájában igényt tartott arra a jogra, hogy az egyéni szerzők és feltalálók alkotását kiaknázza.²⁹ Így a korai bolsevikok nacionalizálták, kisajátították a nagy orosz írókat az 1917-es forradalom után. A kínai hatóságok a kulturális forradalom alatt a következő népszerű mondást terjesztették: Kell-e, hogy az acélmunkás a nevét az acéltömbre vesse munkája során? Ha nem, miért kell, hogy az intellektüelek osztályának egy tagja élvezze azt a kiváltságot, hogy ráírja a nevét arra, amit létrehoz?

A szellemi tulajdon története Oroszországban és Kínában, a 20. század elején liberális tulajdonalapú rendszerekkel való rövid kísérletek ellenére, lényegében a gondolatok és találmányok monopóliumának átszállása volt a teokratikus rezsimektől a kommunista államokra. Mind a szovjet, mind a kínai kommunista rendszerben azonban fokozatosan nőtt annak a szükségletnek az elismerése, hogy az egyéni szerzők és feltalálók számára nem-tulajdon alapú ösztönzőket teremtsenek. Az állam által adományozott jutalmak, díjak és privilégiumok szocialista mechanizmusát használták föl az alkotás és feltalálás ösztönzésére. A Szovjetunió létrehozta a szerzői igazolvány rendszerét, amely elismerte az egyedi hozzájárulást a közjóhoz, s a kínaiak, a kulturális forradalom után, követték a szovjet példát. Míg az állam megtartotta a jogot ahhoz, hogy kiaknázza vagy ne aknázza ki ezeknek az egyéneknek a hozzájárulását, az igazolvány feljogosította birtokosát az anyagi természetű jutalmakra és alkotásaikból származó haszonból való részesedésre. A szocialista országokban az utilitarizmus logikája, a tudás terjesztésének állami monopóliumával karöltve, a szerzők és feltalálók közpatronálásának rendszeréhez vezetett, nem pedig az egyén tulajdonjogainak elismeréséhez.

Az iszlám államok megint csak másik utat kö-

vettek. Ezek az államok teokráciák maradtak, s így a Sharia, a koráni törvény, továbbra is a legfőbb tekintély, még a világi hatalom számára is. A Korán tulajdonról szóló törvénye hagyományosan csupán a kézzel fogható dolgokra vonatkozott, amelyek az öt érzék valamelyikével fölfogható. Közismerten hallgat azonban a gondolatok és elvek tulajdonjogának kérdéséről.³⁰ Az iszlám törvénykezésben azonban ott, ahol a Korán hallgat, a kormányok számára megengedett új törvény megalkotása, amennyiben nem áll ellentétben a koráni rendelkezésekkel. Ennek eredményeképpen a 20. században a legtöbb muzulmán államban a szellemi tulajdonról szóló törvények halmaza született, amelyek a nyugati jogalkotáson alapulnak.

Ezeket a nyugati stílusú copyright törvényeket a muszlim jogtudorok mostanában ismét tüzetes revízió alá vetik, s élénk vita támadt a tudósok között, vajon a gondolatok tulajdonjogának bármely fogalma összeegyeztethető-e a Shariával. Néhány tudós úgy érvel, hogy a szellemi tulajdon fogalma lényege szerint összeegyeztethetetlen bármely, nem kézzel fogható dolog tulajdonlását tiltó koráni rendelkezéssel, s azt sugallják, hogy ez bizonyára néhányak tudásra vonatkozó magánmonopóliumához fog vezetni. Más tudósok viszont különbséget tesznek a gondolatok és azok megfogható kifejezése között és védelmükbe veszik a copyright modern koncepcióját.³¹ Mivel ezek az államok lényegében teokratikus jellegűek, a törvény megőrizte az állam jogát, hogy cenzúrázza az összes kiadványt, amennyire szükséges, és hogy kinyilvánítsa a kormány széleskörű hatalmát arra, hogy egy szerző vagy feltaláló alkotásához fűződő jogainak időtartamát korlátozza. Iránban például az egyéni copyright jogigények a szerző halála után 30 évig tartanak. Az állam ezen túl fenntartja magának a kizárólagos jogot, hogy az alkotás szerzői jogi védelmét újabb 30 évre kiterjessze, mielőtt nyilvánosan hozzáférhetővé teszi. Az iszlám államok általában nem terjesztik ki a szerzői jogot külföldiekre, bár az arab országok

egymás között írtak alá néhány kétoldalú szerződést. A nemzetközi szinten az iszlám törvény ily módon közelített az utilitarista felfogáshoz, mely szerint az állam érdeke magasabb rendű, mint a szerzők és feltalálók univerzális természetjogának bármely elgondolása.

A 20. század utolsó évtizedeiben a szellemi tulajdon természetéről és terjedelméről szóló komoly konfliktus körvonalai rajzolódtak ki a nemzetközi porondon. Általában véve Kína, Tajvan, Oroszország és a közel-keleti államok, sőt az afrikai és dél-amerikai államok is, a Condorcettől eredő utilitarista felfogást tették magukévá, vagyis, hogy a szellemi tulajdon természeténél fogva társadalmi jellegű és az államnak joga van korlátozni állampolgárainak és másoknak az egyéni igényét a közjó nevében. Ezt az érvet alkalmazták – ahogy a 19. századi Amerikában – annak indoklására, hogy az adott nemzet elutasítja a külföldiek copyright és szabadalmi jogigényeit.

Ezzel szemben az Egyesült Államok és Nyugat-Európa törvénykezési hagyományai elmozdultak a 18. századi szellemi tulajdon egyensúlyának utilitarista felfogásától a szerzők és feltalálók univerzális természetjogának soha nem látott megerősödésének az irányába, alkotásaik és találmányaik kizárólagos kereskedelmi kiaknázása felé. Az 1970-es évek óta az USA és a nyugat-európai országok egyre agresszívebben arra használják a kereskedelmi szankciókat és nemzetközi kereskedelmi szerződéseket, hogy a fejlődő országokat rávegyék, hogy szellemi tulajdoni jogoknak éppen ezt a felfogását ismerjék el.³²

A nyugati és főleg az amerikai szellemi tulajdoni jog fejlődésének következményei számos szempontból is nyugtalanítóak. Először is nemzetközi szinten az AIDS-gyógyszerek, az összejtek és etno-botanikai eljárások szabadalmának kérdései morálisan sürgetőek. A természetjogi nézet dominanciája a közvetlen szenvedéshez vezet és a helyi tudás kisajátításához a nemzetközi haszon érdekében. A jogi egyensúly felborulása azzal a kockázattal jár, hogy az exportáló orszá-

gok monopolisztikus hatalmat kapnak. Ugyanilyen fontos körülmény, hogy mindez kockáztatja az egyéni érdek és a közjó között meglévő liberális politikai egyensúlyt, amely az intellektuális tulajdonjogok alapvető célja a nyugati demokratikus politikai építményekben. A nyugati demokráciák kulturális és tudományos épsége attól függ, hogy újraéled-e a szellemi tulajdon felvilágosodáskori felfogásának eleven vonulata; le kell bontani a gondolatok áramlására-körforgására vonatkozó kereskedelmi monopóliumokat és szabadon kell terjeszteni a tudást az emberek között.

Jegyzetek

- ALFORD, William P.: To steal a book is an elegant offense: Intellectual property law and Chinese civilization. Stanford, Calif. : Stanford University Press, 1995. 25–29. p.
- Ibid
- PEDERSEN, Johannes: The Arabic book. Trans. Geoffrey French Princeton, N.J. : Princeton Univ. Press, 1984. Eredeti kiadás: Copenhagen, 1946.; GRAHAM, William A.: Traditionalism in Islam : An essay. = Journal of Interdisciplinary History, 23. vol. 1993. 3. no. Winter, 495–522. p.; ROBINSON, Francis: Technology and religious change : Islam and the impact of print. = Modern Asian Studies, 27. vol. 1993. 1. no. 229–251. p.
- AMIN, Sayed Hassan: Law of intellectual property in the Middle East. Glasgow : Royston, 1991. 3. p.
- Hedaya 92. (1795), hivatkozik JAMAR, Steven D.: The protection of intellectual property under Islamic law. = Capital University Law Review, 21. vol. 1992. 1085. p.
- Gaines Post [et.al.]: The medieval heritage of humanistic ideal: Scientia Donum Dei Est, Unde Vendi Non Protest. = Traditio, 11. vol. 1955. 195–234. p.
- DAVIS, Natalie Z.: Beyond the market. Books as gifts in sixteenth century France. = Transactions of the Royal Historical Society, ser. 5. 33. vol. 1983. 69–88. p.
- WAYLAND, Francis: The elements of moral science. London : The Religious Tract Soc. n. d. [1835], 275. p.
- BANCROFT, George: Literary and historical miscellanies. New York : Harper & Brothers, 1855. 412., 427. p.
- HOK-LAM, Chan: Control of publishing in China : Past and present. Canberra : Australian National Univ., 1983. 2–24. p.
- GERULAITIS, L. V.: Printing and publishing in fifteenth-century Venice. Chicago : American Library Ass. ; London, Mansell, 1976.
- FEATHER, John: Publishing, piracy and politics : A historical study of copyright in Britain. London : Mansell, 1994.
- MARTIN, H. J.: Livre, pouvoirs et société à Paris au 17ème siècle (1598–1701). Geneve : Droz, 1969.
- BUFORD, W. H.: Germany in the eighteenth century: The social background of the literary revival. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1965. WARD, Albert: Book production, fiction and the German reading public, 1740–1800. Oxford : Oxford Univ. Press, 1974. CHARTIER, Roger: The order of books. Stanford : Stanford Univ. Press, 1994.
- BIRN, Raymond: The profit in ideas: privilèges en librairie in eighteenth-century France. = Eighteenth-Century Studies. 4. vol. 1971. no. 2. 131–168. p.
- DIDEROT, Denis: Oeuvres complètes. 15 vols. Paris : 1970. 5. vol. 331. p.
- WOODMANSEE, Martha: The genius and the copyright. Economic and legal conditions of the emergence of the author. = Eighteenth-Century Studies. 17. vol. 1984. 425–448. p.
- ROSE, Mark: Authors and owners. The invention of copyright. Cambridge, Mass. : Harvard Univ. Press, 1993.
- Ld. PATTERSON, L. R.: Copyright in historical perspective. Nashville : Vanderbilt Univ. Press, 1968. 180–202. p. és GINZBURG, J. C.: A tale of two copyrights. Literary property in revolutionary France and America. = Tulane Law Review, 64. vol. 1990. 5. no. 991–1031. p.
- HESSE, Carla: Publishing and cultural politics in revolutionary Paris, 1789–1810. Berkeley : Univ of Calif. Press, 1991.
- WITTMANN, Reinhard: Geschichte des deutschen Buchhandels : ein Überblick. Munich : Verlag C. H. Beck, 1991.
- BURGER, Peter: The Berne Convention. Its history and its key role in the future. = Journal of Law and Technology. 3. vol. 1988. 1. no.
- AUBERT, J. Clark: The movement for international copyright in nineteenth-century America. Washington : The Catholic Univ. of America Press, 1960.
- MOSS, Sidney: Charles Dickens' quarrel with America. Troy, N.Y. : Whitson Pub. Co. 1984.
- Clark i. m. 77. p.
- VAN DYKE, H.: The national sin of literary piracy. New York : Charles Scribner's Sons, 1888.
- POST, Robert C.: Reading Warren and Brandeis: Privacy, property and appropriation. = Case Western Reserve Law Review, 41. vol. 1991. 3. no. 658–662. p.
- BOYLE, James: Shamans, software and spleens: law and the construction of the information society. Cambridge, Mass. : Harvard Univ. Press, 1996.; LITMAN, Jessica: Digital copyright, Amherst, N.Y. : Prometheus Books, 2001.

29. HAZARD, John N.: Communists and their law. Chicago : Univ. of Chicago Press, 1969. 243–268. p. ; LEVITSKY, Serge: Introduction to Soviet copyright law. Leyden : A.W.Sythoff, 1964.; NEWCITY, M. A.: Copyright law in the Soviet Union. New York : Praeger Publishers, 1978.; ALFORD, W. P.: To steal a book is an elegant offense.
30. JAMAR, Steven D.: The protection of intellectual property under Islamic Law. = Capital Univeristy Law Review, 21. vol. 1992. 1079–1106. p.; AMIN, Sayed Hassan: Law of intellectual property in the Middle East. Glasgow : Royston, 1991.
31. LD. BUCKINGHAM, S.: In search of copyright in the Kingdom. = Middle East Executive Reports, 8. May 1988 és USMANI, Mufti: Copyright accordiung to Shariah. = Albalagh, an Islamic E-journal. 23. April, 2001.
32. ALFORD, W. P.: To steal a book is an elegant offense; AOKI, Zachary: Will the Soviet Union and the People's Republic of China follow the United States' adherence to the Berne Convention? = Boston College International and Comparative Law Review. 13. vol. 1990. Winter, 207–235 p. és ROIT, Natasha: Soviet and Chinese copyright: ideology gives way to economic necessity. = Loyola Entertainment Law Journal, 6. 1986. 53–71. p.

A Google Scholar (Schoogle) és a könyvtárak

A Google Scholar szerepe az egyetemi könyvtárak újrafelfedezésében

CALLICOTT, Burton – VAUGHN, Debbie: Google Scholar vs. library scholar: testing the performance of Schoogle (Internet Reference Services Quarterly, 10. vol. 2005. 3–4. no. 71–88. p.), valamint YORK, Maurice C.: Calling the scholars home: Google Scholar as a tool for rediscovering the academic library (Internet Reference Services Quarterly, 10. vol. 2005. 3–4. no. 117–135. p.) írásait DÉVAI Péter foglalta össze.

2004 novemberében nagy hírverés közepette jelentették be, hogy a keresőmotorok királya, a Google elindította a Google Scholar-t (becenevén a Schoogle-t). A keresőrendszer elsősorban a tudományos kutatással foglalkozókat kívánja szolgálni, amennyiben „*lehetővé teszi, hogy a kifejezetten tudományos szakirodalmat keressük, beleértve az annotált tanulmányokat, téziseket, könyveket, preprinteket, összefoglalókat,*

szakmai jelentéseket a kutatások legszélesebb területéről.”

Vajon mennyire lesz versenytársa az új keresőrendszer a könyvtári katalógusoknak? Milyen lesz a tudományos szakkönyvtárak és a Google kapcsolata ezután? A kérdések megválaszolására célszerű összehasonlítani a Schoogle-ban és a könyvtári katalógusokban történő keresések eredményeit. Így lehet megtudni, mennyire érdemes felállni a Google segítségével az „óriások vállaira”. (A Google Scholar jelmondatául egy Newton idézetet választottak: „*ha valamivel is messzebbre láttam másoknál, ez csak azért volt, mert óriások vállain álltam*”). A kérdések és a kapott találati halmazok vizsgálata előtt célszerű megnézni a Schoogle-ban megtalálható tartalmak általános jellemzőit. A Google a keresőrendszer indítása előtt sok folyóirat- és szakkönyvkiadóval megegyezett, hogy biztosít-